

Mikä kirjakieli karjalaisille?

Historiallinen tausta erään dokumentin valossa

Karjalan autonomian tärkeänä ongelmana 1920—30-luvulla oli kielipolitiikan määrääminen ja toteuttaminen. Tutkijat ovat suhtautuneet tähän ongelmaan eri tavoin. Usein väitetään, että punikkien ajaman ”suomalaisuttamisen” kautta karjalan kieli jäi kokonaan syrjään. Joskus taas korostetaan sellaisenaan suomen kirjakielen myönteistä merkitystä karjalaisuuden säilyttämiselle. Näkökulmani tähän asiaan olen tuonut julki mm. artikkelissa, joka julkaistiin Oma Mua -lehdessä viime heinäkuussa (9.7.1994). Lyhyesti sanottuna suomen kirjakielen käyttöön ottaminen Karjalan autonomiassa loi 1920-luvulla objektiivisesti ainutlaatuiset edellytykset karjalan kirjakielen syntyä ja itsenäiselle kehitykselle.

Nyt haluan esitellä Karjalan Heimon lukijoille erään tähän aiheeseen liittyvän mielenkiintoisen asiakirjan, jonka suomenkielinen kopio on Pietarin entisessä puoluearkistossa.

Vienankarjalaisen kansanousun (talvella 1921—22) kukistamisen jälkeen Karjalan johtolimmassa voimistui ristiriita punikkien ja ns. venäläiskarjalaisen opposition välillä. Kysymys oli kansallisuuspolitiikan periaatteista kieliongelma mukaanluettuna.

Tätä asiaa pohtimaan koontui Petroskoissa 12. helmikuuta 1922 komissio, jonka tehtävänä oli laatia esitys ”kahden valtiokielen (venäjä ja suomi) lähentämisestä kansaan”. Komission kokouksessa olivat läsnä Gylling, puolueen Karjalan aluekomitean sihteeri Kudzjev (kokouksen puheenjohtajana), toimeenpanevan komitean oikeusosaston päällikkö Tereshkin sekä vastaavat työntekijät Leskov ja Pottojev (jälkimmäinen kokouksen sihteereinä). Päiväjärjestyksessä oli kaksi ehdotusta:

Gyllingin ehdotus. Siihen katsoen, että yleiskarjalaisten edustajakokouksen päätökset ovat tähän asti jääneet kuoleksi kirjaimiksi saamatta voimaan perussäännöstä KTK:n (Karjalan työkansan kommuunin) kaikkien hallintoelinten toiminnasta paikallisen väestön kielellä, säädetään kaikkien hallintoelinten noudatettavaksi:

1) Karjalan alueen kaikissa hallintoelimissä on saatettava mahdolliseksi asiain suullinen käsittely karjalan kielellä,

2) Kaikkien hallintoelinten velvollisuus on vastattava karjalan tai suomen kielellä saapuvien asiakirjoihin karjalan tai suomen kielellä,

3) Yllä esitetty on viipymättä toteutettava kaikkiin hallintoelimiin nähden myös kihlakunnissa ja kunnissa, missä on karjalaista väestöä,

4) Tämän asetuksen rikkomiseen syylliset saatetaan vastaamaan vallankumoustrubinaalissa virkarikoksesta,

5) Toimiin ja tehtäviin karjalaisiin kuntiin ei saa lähettää henkilöitä, jotka eivät taida karjalan tai suomen kieltä,

6) Toimitsijain paikkoja kihlakunnissa ja kunnissa täytettäessä on etusija annettava karjalan tai suomen kieltä taitaville,

7) Vastuunalaisiin virkoihin alueen tai kihlakunnan hallintoelimissä ei aseteta henkilöitä, jotka eivät taida karjalan tai suomen kieltä.

Kudzjjevin ehdotus. I ja II yleiskarjalaisen edustajakokouksen päätösten kehittämiseksi ja ottaen lähtökohdaksi, että näiden päätösten täydellinen toteuttaminen tulee olemaan kahden kulttuurin, venäläisen ja suomalaisen historiallisten kehityksen tulos, Karjalan toimeenpaneva aluekomitea — jouduttaakseen tätä kehitystä lainsäädännön, hallinnon, oikeustoimen ja valistuksen lähettämiseksi kansaan — säätää:

A. Lainsäädännön alalla: 1) Edustajakokouksien, neuvottelukokouksien, täysistuntojen ja muiden kokouksien työskentelyn tulee tapahtua sillä sivistyskielellä, jota kaikki osanottajat ymmärtävät käyttäen osanottajien enemmistön kieltä. Vähemmistökielille on taattava käänös ja vain karjalaisen puhekielen murteita taitaville annettava mahdollisuus ilmaista ajatuksensa ja mielipiteensä tällä murteella, mutta kokouksen työskentely on kirjallisesti varmistettava sivistyskielillä.

B. Oikeustoimen alalla: 2) Alueen keskeisissä ja paikallisissa oikeusasteissa oikeudenkäynti ja asian käsittely vakiinutettava venäjän ja suomen

kielellä käyttämällä tarkoitukseen kääntäjiä, jotka taitavat kumpaakin kieltä. Asian käsittelykielenä (karjalaisena? — AL.) voidaan käyttää asianomaisten vaatimusten mukaan paikkakunnan karjalaista puhekieltä.

C. Hallinnon alalla: 3) Karjalan hallinnollisissa keskusvirastoissa, joissa tällä hetkellä suurimmalta osalta työskentelee käy venäjän kielellä, tulee turvata olosuhteet, että asian käsittely ja kirjeenvaihto tapahtuu venäjän tai suomen kielellä. Tällöin siihen asti, kunnes luodaan riittävä määrä hallinnollisiin tehtäviin molemminkielisiä toimitsijoita, on tpk:n puhemiehistön perustettava kääntäjätoimisto, jota kaikki hallinnolliset laitokset käyttävät, ellei molempien kielten rinnakkaisperiaatetta voida toteuttaa laitoksen omin voimin. Suullisten valitusten, esitysten ja tiedustelujen vastaanotto tulee tapahtua myöskin karjalan puhekielen murteilla.

4) Paikallisissa kihlakuntain hallinnollisissa laitoksissa sovelletaan samaa säännöstä, mutta sivistyskielistä peruskieleksi otetaan se, kumpaa kihlakunnan väestö parhaiten ymmärtää — esim. Aunuksen kihlakunnassa venäjän kieli ja Uhtua kihlakunnassa suomen kieli.

5) Hallinnon sivistyskielen vallinnan määrää kunnissa väestön enemmistön parhaiten ymmärtämä kieli, mutta vähemmistön edut on turvattava.

6) Kaikissa hallinnollisissa laitoksissa tulee turvata olosuhteet suullisten valitusten, esitysten ja tiedustelujen vastaanottamiseksi karjalan puhekielen murteilla.

7) Hallintolaitosten toimia täytettäessä tulee pätevyys olennaisena pääperusteena olla kyseisen toimeen hakijan kykyneisyys kansallisuudesta riippumatta, mutta kahden kielen taito — venäjän ja suomen, venäjän ja karjalan — tulee tasavertaisten edellytysten vallitessa antaa etusija molempia kieliä taitavalle ehdokkaalle.

8) Kumpaakin sivistyskieltä taitavan toimitsijajoukon luomiseksi — paitsi kansanvalistuksen kautta valmistuvia — luovutetaan kansanvalistusosaston käyttöön varoja suo-

men kielen kurssien järjestämiseksi kieltä taitamattomille karjalaisille ja venäläisille sekä venäjän kielen kurssien järjestämiseksi kieltä taitamattomille suomalaisille ja karjalaisille.

9) Karjalan tpk:n hallinnollisen komission tehtäväksi annetaan valmistella ehdotus Karjalan uudeksi hallinnolliseksi jaoksi paitsi taloudellishallinnollisia kokonaisuuksia, jossa olisi vähemmän kirjavuutta jommankumman kielen soveltamista koskevissa kysymyksissä.

D. Kansanvalistuksen alalla: 10) Johdattamalla mieleen I ja II yleiskarjalaisen edustajakokouksen päätökset Karjalan tpk uudele vahvistaa, että Karjalan väestöllä on vapaa valinta venäjän ja suomen kielestä koulukielenä ja myös muussa ja että kaikista tällä alueella kärsitystä väkipakosta voidaan valittaa oikeudellisessa järjestyksessä. Mutta kansanvalistusosaston velvollisuutena on lujasti muistuttaa, että sen tehtävänä on saattaa karjalainen väestö molempien kielten, venäjän ja suomen taitoiseksi.

Tov. Tereshkin ilmoitti, että hänen ehdotuksensa sisältyvät tov. Kudzjjevin luonnokseen ja että hän yhtyy tov. Gyllingin ehdotuksen kohtiin 1) ja 2). Tov. Kudzjev ehdotti otettavaksi jompikumpi ehdotusluonnoksista perustaksi ja vertailemalla niitä tehtäväksi korjauksia, muutoksia ja täydennyksiä.

Tov. Gylling ilmoitti, ettei hän voi äänestää Kudzjjevin ehdotuksesta, koska se sotii yleiskarjalaisten kokousten päätöksiksi vastaan. Tov. Tereshkin puolestaan sanoi, ettei hän näe mitään ristiriitaa.

Keskustelun päätyttyä äänestettiin Kudzjjevin ja Gyllingin ehdotusluonnoksista. Kudzjjevin ehdotus sai neljä ääntä ja Gyllingin ehdotus yhden äänen. Sen jälkeen tarkastettiin Kudzjjevin ehdotusta ja äänestettiin siitä kohta kohdalta. Tulos oli seuraavanlainen:

Johdanto ja kohdat 1, 2, 3, 7 sekä päätöslause hyväksyttiin äänin 4—1, kohdat 4, 5, 6, 8, 9 ja 10 hyväksyttiin yksimielisesti.

Sen jälkeen tarkastettiin Gyllingin ehdotusluonnos

Hiidenkivi Karjalan kulttuurista

Eliaksen (SKS), Kielipostin ja Kotiseudun fuusiona syntynyt suomalainen kulttuurilehti Hiidenkivi on pian ilmestynyt vuoden. Vanha sanonta, ettei kukaan ole seppä syntyessään, pitää paikkansa senkin kohdalla.

Numerossa 5/94 lehti esittelee suomalaisugrialaisten kansojen ongelmia. Akateemikko Pertti Virtaranta on kirjoittanut perusteellisen artikkelin karjalan kirjakielen vaiheista ja nykytilasta, tuosta tuskien taipaleesta. Hilikka Vallisaari on haastatellut kahta karjalaista kulttuurivaikuttajaa ja pedagogia Pekka Zaikovia ja Ludmila Markianovaa. Urpo Vento selvittää, miten Suomi — esim. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura — tukee Venäjän kielisukulaistemme kulttuurihankkeita.

Samassa numerossa on lisäksi jutut Kuolan saamelaisen tuvasta todellisuudesta sekä pikkuruisen Liivin kansan kolmannesta heräämisestä.

Karjalan kirjailijat koolla

Karjalan kirjailijaliitto piti ylimääräisen yleiskokouksen 31.10.-94. Puheenjohtajana jatkaa edelleen Armas Mishin. Kokouksessa todettiin, että kulttuurin vaalijat, kirjailijat ja intellektuellit ovat jäämässä markkinatalouden ulkopuolelle. Päämääräkseen kirjailijat ottivat karjalaisen kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen.

kohta kohdalta ja hylättiin se kokonaisuudessaan.

Asiakirjasta puuttuva Kudžijevin päätöslauselma vahvistettiin puolueen Karjalan aluekomitean täysistunnossa 26. helmikuuta 1922. Tästä ja siitä, miten tilanne kehittyi helmimaaliskuussa 1922, kirjoitettiin myöhemmin lisää.

ALEKSEI LEVKOJEV
Syktyvkar (Paatene)

Lähde: Centralnyi gosudarstvennyi arhiv istoriko-politiceskoi dokumentacii, Sankt-Peterburga (CGA IPD SPB), fond 16, opis 12, delo 11811, listy 3—4).

Anna Vasiljevna, lyydiläinen itkuvirsiperinteen taitaja

PERTTI VIRTARANTA:
Anna Vasiljevna Tšesnakovan kerrontaa ja itkuvirsiä. 240 s ja 14 s kuvaliite, kartta. Suomalais-ugrialaisten seuran toimituksia 218 (Lyydiläisiä tekstejä VI). Helsinki 1994

Keski-Aunuksessa sijaitsevasta Pyhjärven kunnassa eli vv. 1901—1974 Anna Vasiljevna Tšesnakova, etevä lyydiläisen itkuvirsiperinteen edustaja ja taitaja. Hän on akateemikko Pertti Virtarannan tuoreimman kirjan päähenkilö.

Kirja perustuu niihin nauhoituksiin, joita Virtaranta teki kahdella tutkimusmatkalla Aunuksen Karjalaan, ensimmäisen kerran kesäkuussa 1966 sekä vielä toisen kerran heinäkuussa 1968.

Ensimmäisellä matkalla mukana olivat retkikunnan primus motorina Väinö Kaukonen sekä hänen lisäksi Erkki Alakönni, Lauri Honko sekä Virtarannat.

Pyhjärven entisellä pogostalla Lauri Honko ja Pertti Virtaranta haastattelivat Anna Vasiljevnaa, jota oli suositeltu etevimpänä kylän itkuvirsitaitoista.

Hän osoittautuikin todella eteväksi perinteen taitajaksi, hyvämuistiseksi kertojaksi ja itkuvirsien laulajaksi. Omasta elämästään hän kertoi melko niukasti, nuoruusvuosista vähän enemmän, mutta myöhemmistä vaiheista sangen vähän. Tämä selittyi sillä, muistelee Virtaranta, että ”emme kertaakaan päässeet kahdenkeskiseen keskusteluun”. Muiden läsnäollessa Anna Vasiljevna rohkeni vain ohimennen viitata 1930-luvun ikäviin tapahtumiin.

Kekrinpäivänä 1967 Kalevalaseura myönsi Anna Vasiljevna Tšesnakovalle tunnustus-palkinnon, joita seura on v:sta 1965 antanut todella hyville kertojille ja perinteentaitajille. Anna Vasiljevna oli ensimmäinen rajantakainen karjalainen, jolle tämä kunnianosoitus suotiin. Palkinnon ja siihen liittyvän kunniakirjan luovuttivat Anna Vasiljevnaalle hänen omassa pirtissään Pyhjärven Pogostalla Virtaranta ja Kaukonen seuraavan vuoden heinäkuussa ollessaan palaamassa tutkimusmatkalta Etelä-Aunukselta Petroskoihin.

Erikoislaatuudessa ja harvinaisessa juhlatilaisuudessa oli-

Pertti Virtaranta haastattelee Anna Vasiljevnaa.

vat läsnä paitsi retkikunnan oppaat Einö Kiuru ja Vladimir Rjagojev myös Pyhjärven ”preda”, siis kyläneuvoston puheenjohtaja sekä paikallisen sovhoosin päällikkö.

Nämä kylän johtomiehet olivat aivan ihmeissään siitä, että peräti ulkomailta asti oli tultu osoittamaan kunnioitusta heidän kylänsä kansanhimiselä, jonka taidoista heillä ei ollut vähäisintäkään tietoa. He kuitenkin osallistuivat merkittävällä tavalla juhlan onnistumiseen, muistelee Virtaranta, nimittäin tuomalla mukanaan repullisen votkapulloja tunnelman kohottamiseksi. Virtarannat tapasivat Anna Vasiljevnan vielä kolmannen kerran, elokuussa 1972, mutta silloin tämä virui jo vuoteenomana kuolemantaudissa. Hänen elämänsä sammui 21. p:nä tammi-kuuta 1974.

Anna Vasiljevna tallennettujen äänitteiden purku, liiterointi tarkastus ja suomentaminen veivät kosolti aikaa. Tehtävä oli työläs etenkin itkuvirsien osalta, sillä hän esitti ne laulaen, ei sanellen.

Kirjan lopussa olevat itkuvirsien nuotinnokset ovat luku sinänsä. Tämän erittäin vaikean ja runsaasti aikaavieheen työn suoritti kansanmusiikin monipuolinen tuntija ja tutkija Ilpo Saastamoinen. Kirjeessään Virtarannalle hän sanoo: ”Ulkoasu ei ole aivan musiikkitieteellinen, mutta sellainen olisi jo vaatinut täydellisen rakenneanalyysin, s.o. ainakin kuukauden lisätyön ja lopputuloksen ainakin kaksi kertaa enemmän tilaa. Ehkä joskus

muulloin jää aikaa sellaiseenkin. — Tiedän nyt kuitenkin periaatteen, jolla itkujen rakennetta tulisi lähestyä. Se vaatisi tietokoneen, sillä muotoraakteet ovat tilastollisia eivät siis mahdu perinetisen rakenneanalyysin puitteisiin. Improvisointi on loputonta muuntele- ja makrotasolla se ilmenee hämmästyttävänä rakenteina.”

□ □

Katsaus Tutkijoita Pyhjärven kylissä johdattaa lukijan Anna Vasiljevnan elämänpäiriin, johon voi perehtyä myös kahden kartan avulla. Pyhjärven murteen — kyseessä on siis lyydi — erityispiirteiden esittelyn jälkeen puheenvuoron saa kirjan päähenkilö. Anna Vasiljevnan eloisan kerroksen aiheet ulottuvat elämän arjesta uskomuksiin ja juhliin. Hän kertoo tarkasti entisajan häämenoista ja samalla ”luvettelee”, itkee niihin kuuluvat itkuvirret. Hautajaiset hän seostaa hyvässä järjestyksessä ja itkee syvästi eläytyen niihin liittyvät itkuvirret alkaen siitä, kun vainaja pestynä, puettuna lepää penkillä ”armaiden jumalien edessä”. Viimeisenä tulevat itkut kalmismaalla.

Kaikki tekstit ovat suomennettuna, lyydinkielinen teksti aukeaman vasemmalla sivulla, suomennos oikeanpuoleisella sivulla. Tämä helpottaa suuressi teksteihin perehtymistä.

Kirjan lopussa on itkuvirsien nuotinnokset sekä 18 valokuvaa Pyhjärven Pogostan vaiheilta. Mukana on joitakin Juho Kujolan vuosisadan alkupuolella ottamia kuvia.

SAKARI VUORISTO